

Covid a společnost. Nůžky se rozevírají

Světová pandemie viru SARS-CoV-2 už trvá bezmála rok. A neměří každému stejně. Podle docentky sociologie **Ireny Štěpaníkové** z University of Alabama at Birmingham jsou v nevýhodě například sociálně slabší skupiny, uprchlíci nebo svobodní lidé. Pandemie se ale dotkla všech a bude mít dlouhodobý vliv na život rodin po celém světě. A jak se zdá, chudí si nepolepší a bohatí na tom budou ještě lépe.

I Používáte často termín „new normal“, který se v souvislosti s covidem používá. Proč?

Předpokládám, že se s pandemií budete muset i v budoucnu učit žít. Říkám schválně „učit“ a ne „naučit“, protože podoba pandemie a její dopady na společnost a jedince se neustále vyvíjejí a vyžadují opakovanou adaptaci. Například nyní mnoho lidí vkládá velkou naději do očkování. Nevíme ale, zda se podaří populaci dostatečně proočkovat, zda se neobjeví nové rezistentní formy viru nebo nějaké negativní důsledky očkování. Dlouhou dobu již panuje ve společnosti nejistota, co se týče budoucnosti. Dochází k něčemu, co psychologové označují jako chronický stres a co vidí ze zdravotního hlediska jako zvlášť nebezpečné, neboť lidská schopnost adaptace je sice velká, ale časem se zdroje vyčerpají.

I Čínský virus si prý nevybírá. Je to skutečná pravda?

Není, alespoň v sociodemografickém smyslu ne. O tom, že vyšší věk, mužské pohlaví a některé zdravotní obtíže zvyšují riziko, je již dlouho známo, ale data ukazují, že vliv na morbiditu a mortalitu v souvislosti s pandemií mají i jiné demografické faktory. Především jde o nízké vzdělání a příjem. Větší riziko je také u imigrantů, u lidí, kteří nejsou ženati nebo vdané, a u etnických a rasových minorit, tedy opět u sociálně slabších a vyložených skupin. Sociálně slabší skupiny také méně často dodržují preventivní opatření, např. rozestupy. V jedné studii z USA se ukázalo, že dodržování rozestupů a nošení roušek je méně časté u lidí s nízkým příjmem a u těch, jejichž práce neumožňuje home office. Nedodržování rozestupů bylo také častější u osob, jejichž bydlení postrádá nějaký venkovní prostor, např. zahradu nebo dvorek.

I Zajímají vás také dopady pandemie na život rodin...

Studie RESTRESS, na které v současné době pracuji v centru RECETOX Masarykovy univerzity v Brně, ukazuje, jak náročná může být pro rodinu adaptace na pandemii a s ní spojená opatření, např. lockdown a home office. Hodně to

závisí na kompozici rodiny a jejím životním stadiu. V průběhu tzv. druhé vlny, která začala na podzim minulého roku, byly zvlášť silně zasaženy rodiny se školáky na prvním stupni. Tyto děti ještě nejsou natolik samostatné, aby zvládaly technologie a mohly se učit samy, ale školy na rozdíl od jarní první vlny začaly k distančnímu vyučování přistupovat přísněji. Rodič tak musel sloužit jako technická podpora při distanční výuce a často i jako vyučující, neboť několik online hodin týdně, pokud je dítě vůbec mělo, nestačilo k tomu, aby zvládlo látku. Někteří učitelé ve snaze splnit osnovy zavalovali žáky spoustou úkolů, které děti samy zvládnout nemohly. Potřebovaly asistenci dospělého několik hodin denně, často v průběhu pracovní doby. Pokud byl rodič na home office a měl v tutéž dobu pracovat, mohlo to způsobit i velmi stresující situace. S postupem času si rodiny většinou zavedly rutinu, která jim pomáhá současnou situaci zvládat, ale někdy problémy trvají. Rodiny, které mají školáků několik, se mohou potýkat s nedostatkem elektronických zařízení, omezenou kapacitou internetu, nedostatkem prostoru, kde by každý člen rodiny měl klid k práci atd. Rodiče navíc musejí zajistit provoz rodiny, která je dlouhodobě doma, např. vaření, zásobování atd., což disproporčně dopadá na ženy. Naopak u rodin s velmi malými dětmi jsme pozorovali snadnější adaptaci. Většinou už dopředu počítaly s tím, že jeden dospělý bude doma s dítětem, a tento rodič většinou momentálně nemá povinnosti v zaměstnání. Některé maminky na mateřské v naší studii dokonce tvrdily, že je jim milé mít manžela více doma.

I Dají se už naznačit některé sociologické dopady? Např. vzrůst některých závislostí, domácího násilí, rozvodů?

V USA byl pozorován nárůst případů domácího násilí, ale zároveň i pokles drobné kriminality, zvláště takové, pro kterou je typická účast spolupachatelů. Jedna americká studie analyzovala policejní záznamy a odhadla, že v souvislosti s doporučením být doma vzrostl výskyt domácího násilí mezi 13. březnem a 24. květnem 2020 o pět procent.

I Je také patrné méně možností se seznámit, může to nějak pocítit celá společnost?

Doktorka Luppiová z Università Cattolica del Sacro Cuore v italském Miláně společně s kolegy zkoumala plány týkající se rodičovství v Itálii, Francii, Německu, Velké Británii a Španělsku. Zjistila, že část mladých lidí, kteří před pandemií plánovali mít děti, nyní rodičovství odkládá na později, případně od svých původních plánů zcela upouští. Navíc existují obavy z dopadu infekce COVID-19 na plodnost mužů. V lékařském časopise Eclinical Medicine, který je součástí prestižní skupiny Lancet, vyšel článek, který popsal sníženou spermatogenezi u pacientů s infekcí COVID-19. Také ale připomněl, že zatím není dostatek dat, aby bylo možné vědět, jestli je tento pokles dlouhodobý. Podle ČSÚ měla Česká republika v první polovině roku 2020 rekordně nízký počet sňatků a nižší počet porodů v porovnání s první polovinou roku 2019. Zároveň bylo i méně rozvodů, zřejmě v souvislosti s protiepidemickými opatřeními.

I Dají se očekávat návraty ke starým společenskoekonomickým časům?

Velký vliv má pandemie na cestovní ruch. Dalo by se tedy očekávat, že lidé budou mít chuť cestovat, jakmile to bude možné. Čím dál více se ale ukazuje, že pandemie není jev, který by ze světa v dohledné době úplně zmizel. Naopak je třeba počítat s tím, že epidemická situace bude ještě dlouho fluktuovat mezi horší a lepší v závislosti na proočkování populace, protiepidemických opatřeních a jejich dodržování, sezóně, politickém a ekonomickém kontextu a možná i jiných faktorech, o kterých ještě ani nevíme.

I Kam se posune školství?

Osobně vnímám potenciální dopad na školství jako zvlášť zajímavý. Kvůli distanční výuce byli učitelé i žáci a jejich rodiny nuceni pracovat s online technologiemi. Najednou se otevřely nové komunikační možnosti, které zůstanou k dispozici i po skončení pandemie. Je otázkou, do jaké míry je budou jednotlivé školy využívat i jestli k nim centrálně a komplexně přistoupí i statní správa.

I Psychicky je tato doba velmi náročná a hovoří se o vzestupu závislosti a konzumaci drog...

Pandemie ovlivnila produkci drog a obchod s drogami, ale že by došlo k plošnému zvýšení množství konzumovaných drog, to z dat nevyplývá. Na začátku pandemie se v Praze a Brně snížila dostup-

Foto Martin Ježek

spěch. Chudí naopak takové prostředky nemají. Pokud ztratí zdroj příjmů a vyčerpají své finanční zásoby, mohou se dostat do dlouhodobé ekonomické krize. V sociologii se hodně mluví o tzv. wealth, což lze přeložit jako majetek nebo bohatství. Mnohdy pochází už z rodiny, např. zděděná nemovitost, různé formy spoření, cenné papíry atd. Je to aspekt socioekonomického postavení člověka, který často ovlivňuje životní šance víc než vzdělání a zaměstnání. Je to právě tím, že majetek reprezentuje jakýsi nárazník pro případné krize. Lidé, kteří mají třeba i dobré zaměstnání se slušným platem, ale tento nárazník jim chybí, mohou být šokem v podobě ztráty zaměstnání úplně ekonomicky vykořeleni. V krizích samozřejmě může dojít i k přesunům ekonomických prostředků, při nichž někteří chudí lidé zbohatnou a bohatí zchudnou. Ekonomická mobilita může ovlivnit jedince i celé skupiny populace. U současné pandemie to vidíme vzhledem k typu ekonomické činnosti. Pandemie zdecimovala některá odvětví, jako např. gastronomii, zatímco u jiných došlo k nebyvalému nárůstu poptávky, např. u internetového prodeje a dodávkových služeb.

I Co vidíte na pandemii nejvíce pozitivního a naopak?

Pozitivní – společností bude připravenější v případě, že vypukne nějaká další epidemie. Známé trajektorii současné pandemie a víme, jaké důsledky mají různá vládní rozhodnutí a opatření. To je nesmírně cenné pro to, abychom přístě uměli reagovat lépe. Negativní – domnívám se, že ekonomické dopady budou dlouhodobé a hluboké a že mohou vést i k různým negativním společenským jevům. Za zvlášť nebezpečnou považuji právě možnost prohloubení tzv. stratifikace společnosti, tedy rozdílů mezi bohatými a chudými. Ekonomové měří stupeň společenské nerovnosti Giniho koeficientem, jehož vyšší hodnoty ukazují výraznější rozvrstvení společnosti s většími rozdíly mezi bohatými a chudými. Přestože se Giniho koeficient v ČR v posledních desetiletích zvyšuje, zatím je stále ještě ve světovém měřítku poměrně nízký, podobně jako je to i v jiných zemích v Evropě. Byla by škoda, kdybychom tuto pozici ztratili, protože země s vysokým Giniho koeficientem se potýkají se společenskými problémy, jako je násilí a kriminalita, chabý vzdělávací systém, vysoká kojenecká úmrtnost a nízká soudržnost společnosti. V těchto společnostech bývá také větší výskyt duševních a tělesných chorob v populaci.

Martin Ježek

« zpět na začátek